

УДК 378.091(477.54)

Тетяна Фарбак

ОСОБИСТІТЬ М.О. ЛАВРОВСЬКОГО В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Актуалізуються основні напрями управлінської, організаційно-педагогічної діяльності М.О. Лавровського у Харківському імператорському університеті в період його перебування на посадах завідувача кафедри педагогіки (1852-1862), декана історико-філологічного факультету (1862-1874 р.р.).

Ключові слова: університет; дослідження; промова; професор; організаційно-педагогічна діяльність; руська історія і словесність; педагог.

Вступ. Пошуки шляхів оновлення системи вищої освіти в Україні зумовлюють об'єктивну потребу у вивченні й переосмисленні історико-педагогічного досвіду минулого і творчого його використання. Життєдіяльність і творча спадщина вітчизняних педагогів дедалі більше стає об'єктом наукових пошуків. Більш детальний та об'єктивний аналіз окремих напрямів діяльності видатних педагогів є невід'ємною складовою цілісного історико-педагогічного дослідження.

Метою нашої публікації є розкриття окремих аспектів адміністративної та організаційно-педагогічної діяльності М.О. Лавровського у Харківському імператорському університеті. Згадки про діяльність М.О. Лавровського у Харківському університеті знаходимо у працях Д.І. Багалія, М.Г. Халанського, А.С. Буділовича, М.Ф. Сумцова. До сучасних досліджень належать статті І.Г. Булашенка, С.М. Куліша, А.Ю. Долапчі, А.М. Тимченко, Л.П. Юрченко, Л.С. Нечепоренко, Н.М. Дем'яненко та інших, проте не існує жодного дослідження організаційно-управлінської діяльності декана історико-філологічного факультету у Харківського університету (1862-1874 р.р.).

Документальна база дослідження обмежена протоколами засідань ради університету (1853-1874 р.р.), оглядами викладання предметів в університеті (1862-1873 р.р.).

М.О. Лавровський – науковець-педагог другої половини XIX ст., який понад 40 років (1852-1899 р.р.) поєднував наукову, навчальну, управлінську, організаційно-педагогічну діяльність, працював на посадах завідувача кафедри педагогіки (1852-1862 р.р.), декана історико-філологічного факультету (1862-1874 р.р.) Харківського імператорського університету, директора Ніжинського історико-філологічного інституту, ректора Варшавського університету (1882-1890 р.р.), піклувальника Ризького навчального округу (1890-1899 р.р.).

Виpusкник Головного педагогічного інституту (Санкт-Петербург), М.О. Лавровський був призначений ад'юнктом кафедри педагогіки Харківського університету (1853 р.). На той час в університеті вже працював його молодший брат, Петро Олексійович Лавровський. У "Протоколах засідань ради університету", "Оглядах

викладання предметів" їх позначають так: Микола Олексійович – Лавровський 1-й, Петро Олексійович – Лавровський 2-й.

Свою професійну діяльність М.О. Лавровський розпочав з посади завідувача кафедри педагогіки (1852 р.). Його знання з педагогіки вирізнялися ґрунтовністю й глибиною (Грот К.Я., 1929, с. 404). Курс педагогіки вчений викладав за наступною схемою: історія педагогіки (1 год. на тиждень), теорія педагогіки (2 год.) та практичні заняття (2 год. дидактичні вправи) (Обозрение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете, 1873, с.1-90). Л.П. Юрченко в авторефераті дисертації "Развитие педагогики высшей школы в Харьковском университете" зазначила, що дослідники віднайшли студентські роботи, виконані під керівництвом М.О. Лавровського на історико-педагогічну тематику "Про педагогічні ідеї Ж.Ж. Руссо", "Про виховання і навчання жінок", "Навчання у початкових класах" (Юрченко Л.П., 1981, с. 8). Отже, М.О. Лавровський здійснив перші кроки до організації самостійної науково-дослідної роботи студентів.

У 1862 р. М.О. Лавровського обрано деканом історико-філологічного факультету, цю посаду він обіймав з 1862 до 1874 р. (Формулярные списки директора, преподавателей и профессоров института, 1880, арк. 2).

1862 р. – рік активної роботи уряду, університетів, громадськості над загальним Статутом імператорських університетів. Професори Харківського університету взяли активну участь в його обговоренні. Так, члени ради Харківського імператорського університету надали свої пропозиції та зауваження до Проекту загального Статуту Імператорських університетів, які містять і "окрему думку" М.О. Лавровського, де, як зазначає Д.І. Багалій, він підтримав ідею автономії університету (Замечания на проект Устава университетов, 1863, с. 350). Статут 1863 р. – найдемократичніший Статут, який відродив університетську автономію і був із задоволенням сприйнятий студентами. Ректор університету В.Я. Кочетов у своїй доповіді на початку 1864 р. відзначив "кардинальні покращення, які стосуються найбільш суттєвих сторін університетського життя", і висловив впевненість, що "вчена колегія стане живим органом, а внутрішнє життя університету буде рости

й розвиватися” (Багалеї Д.І., Сумцов Н.Ф., Бузескул В.П., 1906, с. 175)

У зв'язку з частковою демократизацією педагогічного процесу в університетах чимала кількість справ передавалась на розгляд колегіальних органів – університетській та факультетським радам. Факультетські ради працювали під головуванням декана, склалися з ординарних та екстраординарних професорів, а також доцентів, які мали два роки вислуги у цьому званні. Коло питань, які підлягали розгляду на рада, було досить широким: заміщення вакансій, затвердження навчальних програм, рекомендації наукових праць до друку, відправлення в закордонні відрядження тощо. Раз на три роки рада розглядала питання про обрання декана факультету (Бакіров В.С., Духопельников В.М., Зайцев Б.П., 2004, с. 131).

Так, у Протоколі №2 за 1865 р. засідання ради університету розміщено доповідь ординарного професора історико-філологічного факультету Тихоновича щодо змісту магістерського дослідження п. Нейлісова, виконаного у Санкт-Петербурзькому університеті, у зв'язку з його бажанням отримати посаду викладача стародавніх мов і літератури в університеті. Показовим є той факт, що рада факультету визнала зміст дослідження не самостійним, звернувши увагу на той факт, що з моменту захисту магістерської дисертації (1854 р.) він не опублікував жодного наукового дослідження щодо вивчення стародавніх мов. Водночас, “знання мови п. Нейлісовим не викликає сумніву, адже дисертація написана по-латині правильно і просто. До уваги необхідно взяти і довготривале перебування п. Нейлісова за кордоном, що, як зауважив професор Тихонович, судячи з його звітів, “мало гарні наслідки”. (Протокол №2 засідання Совета Імператорского Харьковского университета, 1865, с. 3-7). Рада історико-філологічного факультету погодилась з висновками професора та вирішила рекомендувати магістра Нейлісова на посаду викладача стародавніх мов, який “перш за все повинен проводити практичні заняття зі стародавніх мов”. У результаті голосування всі члени ради погодились з рішенням ради факультету (Протокол №2 засідання Совета Імператорского Харьковского университета, 1865, с. 7).

Подібна ситуація розглядалась і на раді університету у 1867 р. щодо заміщення вакансії лектора з англійської мови. На посаду претендували дві особи п. Дауна і п. Вейль, їх письмові роботи аналізували професори факультету М.О. Лавровський і Петров, у результаті, обидві були визнані як “удовлетворяющими цели” (Протокол №2, 1867, с.20). Проте остаточного рішення рада не винесла та звернулася до професора Д.І. Каченовського “как знатока англійского языка” з проханням дати оцінку відкритим лекціям п. Дауна і п. Вейліса на тему “О лорде Байроне и его сочинениях”. Враховуючи думки професорів Д.І. Каченовського,

М.О. Лавровського та Петрова, рада факультету рекомендувала п. Вейля на посаду викладача англійської мови (Протокол №2, 1867, с.20, 23). Водночас, у Протоколах засідання ради університету нами віднайдено “Програму конкурса на кафедру римской словесности” історико-філологічного факультету з рішенням ради “утвердить и сделать надлежащее распоряжение о ее опубликовании” (Протокол заседания совета Харьковского императорского университета № 1, 1866, с. 30).

Отже, розширення автономії університету, прав факультетських рад і викладачів університету сприяло активізації організаційної, педагогічної, управлінської діяльності М.О. Лавровського.

Вагомим напрямом М.О. Лавровського був науковий. Особливу увагу декан факультету приділяв розвитку слов'янської, руської історії та словесності, а, отже, підготовці вчителів словесників. Саме у ці роки з наукової школи братів Лавровських вийшли такі відомі вчені-мовознавці, як О.А. Потебня і М.Ф. Сумцов (Бакіров В.С., Духопельников В.М., Зайцев Б.П., 2004, с. 410, 411, 412). О.А. Потебня до кінця своїх днів зберігав найкращі стосунки з М.О. Лавровським. За спогадами відомого мовознавця, саме М.О. Лавровський першим запропонував прочитати йому книгу І.І. Срезневського “Думки про історію руської мови”, яка мала непересічний вплив на формування наукових поглядів О.А. Потебні. М.О. Лавровський був опонентом вченого на захисті докторської дисертації, де О.А. Потебня заявив, що вирішив присвятити себе науці і професурі тільки завдяки порадам братів Лавровських. Цей факт підтверджує і М.Ф. Сумцов, “брати Лавровські мають бути визнані “хрещеними батьками” лінгвіста О. Потебні, їх вплив на нього був найбільш великим і творчим у науковому відношенні” (Грот К.Я., 1929, с. 420). Так само щиросердно згадує про М.О. Лавровського його колега професор А.С. Лебедев: “Його сердечно любила і поважала студентська молодь як відмінного викладача, який мав ґрунтовні знання. Любили і високо цінували його і професори, його товариші, як гідного члена колегії, особливо ті, які ближче його знали по факультету, для яких він був істинним щастям як декан. Він був моральним центром факультету, сила і гордість його” (Будилович А. С., 1900, с.78).

Постать М.О. Лавровського відома і за його публічними лекціями, промовами, які були найпопулярнішою формою вияву вшанування пам'яті видатних осіб у другій половині ХІХ ст. Протягом харківського періоду діяльності М.О. Лавровський виголосив і опублікував понад 10 наукових доповідей-досліджень, присвячених видатним ученим, письменникам, педагогам (А. П. Рославському-Петровському, М.В. Ломоносову, М.М. Карамзину, І.А. Крилову,

К.Я. Ербену, А.А. Делярю та ін.) У них учений намагався максимально об'єктивно і неупереджено висвітлити найбільш яскраві, раніше не досліджені аспекти творчості і життєдіяльності видатних письменників, педагогів, науковців, проте не всі його промови були опубліковані. Так сталося з публічною лекцією пам'яті Т.Г. Шевченка. Шевченкове ім'я було тоді неабияким подразником для представників офіційної науки, котрі виражали великодержавницькі інтереси царату й пильно стежили за будь-яким виявом прихильності до всього українського. Харківський університет, викладачі якого безпосередньо посприяли появі перших паростків національного відродження, перебував під особливим наглядом. Таким чином, М.О. Лавровський став одним із перших викладачів університету, хто висловив свою неупереджену думку щодо творчості Т.Г. Шевченка та підтримав ініціативу перших дослідників біографії і творчості Великого Кобзаря, випускників університету М. Костомарова Д. Яворницького. І.Г. Булашенко у праці "Шевченкознавство в Харківському університеті" (Харків, 1989 р.) підтверджує, що "одне з перших повідомлень про увагу харківської громади до пам'яті Шевченка було надруковане в "Пешт-Будинских ведомостях" професором слов'янської філології Харківського університету П.О. Лавровським, що засвідчує галицьке "Слово" від 10 червня 1861 р. (№ 39) у своєму огляді газет. До слова, М.О. Лавровський був одним з трьох професорів (І. П. Сокальський та О. П. Зернін), які вже в перші роковини смерті Кобзаря виступали з публічними лекціями, присвяченими пам'яті Т. Г. Шевченка" (Булашенко І. Г., 1989, с. 3). Ці неопубліковані промови мали неабиякий вплив на слухачів, зокрема, на М.Ф. Сумцова, який згодом стане одним з наймасштабніших шевченкознавців Харківського університету (Булашенко І. Г., 1989, с. 3). А оскільки М.Ф. Сумцов, передусім, зосереджував увагу на народності творів Шевченка, їх національному стилі, можемо передбачити, що саме у такому дусі була побудована і промова М.О. Лавровського.

Ще одним напрямом подвижницької діяльності М.О. Лавровського стало втілення ідеї встановлення пам'ятника засновникові університету В.Н. Каразіну. Відомо, що громадськість по різному оцінювала діяльність В.Н. Каразіна і навколо ідеї спорудження пам'ятника точилися запеклі дискусії. М.О. Лавровський дослідив внесок В.Н. Каразіна в заснування та становлення Харківського університету, що відобразив у статті "Василий Назарьевич Каразин и открытие Харьковского университета" (1872 р.). У 1873 р. до сторіччя з дня народження В.Н. Каразіна професор виголосив промову під час урочистого зібрання в університеті "Воспоминание о Василии Назарьевиче Каразине: Речь к столетию со дня рождения В. Н. Каразина, основателя университета в Харькове" (1873 р.).

Необхідно зауважити, що М.О. Лавровський був далеким від ідеалізації постаті В.Н. Каразіна та відзначав такі риси його характеру, як запальність, схильність до захоплень, непрактичність тощо (Лавровский Н.А., 1873, с. 302). Водночас, щодо спорудження йому пам'ятника, як засновникові університету, зазначав: "С общей точки зрения, это, конечно, не великая заслуга: не было бы университета в Харькове, был бы в Курске, Полтаве, Екатеринославе, Киеве; последний город и был весьма основательно предложен в то время; но с местной точки зрения дело представляется совершенно иначе. Харьковский университет всегда признавал заслугу Каразина" (Лавровский Н.А., 1873, с. 309).

Особливу увагу М.О. Лавровський приділяв питанням становлення і розвитку шкільної освіти та удосконаленню методик викладання російської і класичних мов. Професор став одним з ініціаторів та організаторів з'їздів учителів російської мови і літератури як заходів післядипломної освіти вчителів-словесників, які відбулися у 1862, 1865, 1866, 1867 роках. Детальний аналіз доповідей учасників з'їздів вчений здійснив у своїх публікаціях: "Обозрение учительских съездов в 1862 году в Харьковском учебном округе" (ЖМНП, 1863 р.), "Отчет о съезде преподавателей русского языка в уездных училищах Курской дирекции в конце ноября и начале декабря 1865 г." (Циркуляр Харьков. навч. окр., 1866 р.), "Вступительная речь и заключительное слово на съезде учителей русского языка в Харькове" (Циркуляр Харьков. навч. окр., 1867р.). Як член ради при піклувальнику Харківського навчального округу (1866-1874 р.р.), М.О. Лавровський часто бував в середніх навчальних закладах та допомагав в удосконаленні педагогічної діяльності учителів. Матеріали спостережень та свої погляди на питання вдосконалення системи середньої освіти й педагогічної майстерності вчителя він висвітлив у статтях "Про педагогічні бесіди в повітових училищах", "Про огляд нижчих начальних закладів директорами училищ" (1861 р.), "По вопросу об устройстве гимназий" (1867 р.).

Висновки. Отже, вершиною організаційно-педагогічної, управлінської діяльності М.О. Лавровського в Харківському університеті вважаємо його перебування на посадах завідувача кафедри педагогіки (1852-1862), декана історико-філологічного факультету (1862-1874 р.р.). Адже саме в цей період виявилися його неординарні управлінські здібності, що відобразилися у його майбутній діяльності, яка стане предметом наших подальших розвідок, на посадах директора Ніжинського історико-філологічного інституту імені Безбородька (1875-1882 р.р.), ректора Варшавського університету (1882-1890 р.р.), піклувальника Ризького навчального округу (1890-1899р.р.).

Література

Будилович А. С. Памяти Н. А. Лавровского: речь, прочит. в засед. учен-лит. О-ва при имп. Юрьев. ун-те. 30 сент. 1899 / А. С. Будилович // Сб. Учен.-лит. о-ва при имп. Юрьев ун-те. – 1900. – Т.3. – Отд. науч. – С.74-92.

Булашенко І. Г. Шевченкознавство в Харківському університеті: передм. до бібліогр. покажч. / І. Г. Булашенко, М. М. Красиков // Шевченкознавство Харківському університеті: бібліогр. покажч. – Харьков, 1989. – С. 3-19.

Грот К. Я. Братья П. А. и Н. А. Лавровские как деятели науки и просвещения. К столетним годовщинам их рождения: доклад в Славянской комиссии Академии наук 10 мая 1927 года / К.Я.Грот // Изв. отд-ния рус. яз. и словесности Акад наук. – М., 1929. – Т. 2. – Кн. 2. – С. 417-425.

Замечания на проект Устава университетов // Журнал Министерства народного просвещения. – 1863. – Ч.1. – С. 345-361.

Историко-филологический факультет Харьковского Университета за первые 100 лет его существования (1805-1905) [под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багалея] – Харьков: Типография Адольфа Даре, 1908. – 168 с.

Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805-1905) / Багалея Д.И., Сумцов Н.Ф., Бузескул В.П. – Харьков, 1906. – 175 с.

Лавровский Н. А. Воспоминание о Василии Назаровиче Каразине (1773-1873) / Н. Лавровский // Журнал Министерства народного просвещения. – 1873. – Февраль. – С. 294 – 311.

Обозрение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1862-1873 г. – Харьков: Университетская типография, 1873. – 90 с.

Протокол № 1, заседания совета Харьковского Императорского университета 1866 г. // Протоколы заседаний Совета Императорского Харьковского университета 1866-1867. – Харьков: Тип. у-та, 1863 – 1873. – № 1-10. – 349 с.

Протокол №2 заседания Совета Императорского Харьковского университета, 1865 г. // Протоколы заседаний Совета Императорского Харьковского университета 1865-1866. – Харьков: Тип. у-та, 1863 – 1873. – № 1-10. – 363 с.

Протокол №2 заседания Совета Императорского Харьковского университета, 1867 г. // Протоколы заседаний Совета Императорского Харьковского университета 1867-1868. – Харьков: Тип. у-та, 1863 – 1873, № 1-10. – 305 с.

Формулярные списки директора, преподавателей и профессоров института. – ДАЧО, ф. 1105. – оп. 1. – спр. 185. – арк. 91.

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна за 200 років / **В.С. Бакіров, В.М. Духопельников, Б.П. Зайцев** та ін. – Харків: Фоліо, 2004. – 750 с.

Юрченко Л.П. Развитие педагогики высшей школы в Харьковском университете (1805-1861 гг.). автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – Загальна педагогіка та історія педагогіки / Л.П. Юрченко. – Киев, 1981. – 26 с.

References

Budilovich A. S. (1900). In memory of Lavrovskiy N.A: Speech, read during scient.- lit. union meeting at the Emperor Yuryiyiv University on Sept. 30th, 1899 Sb. Uchen.-lit. o-va pri imp. Jur'ev un-te. – 1900. – T.3 (Vols.1), – Otd. nauch. – (pp.74-92) [in Russian].

Bulashenko I. G. (1989). Shevchenko Studies at Kharkiv University: introduction to bibliographic index // Shevchenkoznavstvo Xarkiv's'komu univ'ersyteti: bibliogr. pokazhch. – X., – (pp. 3-19) [in Ukrainian]

Grot K. Ja. (1929). The P.A. and N.A brothers of Lavrovskiy. The Lavrovskiy's' brothers as men of science and education. By the centenarian birth of Lavrovskiy's' brothers: report in Slavic Commission of Academy of Sciences on May 10th, 1927 – M., 1929. – T. 2, Kn. 2. – S. 417-425. [in Russian]

Observations on the draft of the Statute of Universities (1863). / Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshheniya. – Ch.1. – S. 345-361. [in Russian]

History and Philology Faculty of Kharkov University for the First 100 years of its existence (1805-1905) (1908). [pod red. M.G. Halanskogo i D.I. Bagaleja] – Har'kov: Tipografija Adol'fa Dare, – 168 s. [in Russian]

Brief history of Kharkov University for the First 100 years of its existence (1805-1905) (1906). / Bagalej D.I., Sumcov N.F., Buzeskul V.P. – Har'kov, – 175 s. [in Russian]

Lavrovskij N. A. The memories about Vasyly Nazarievich Karazin (1773-1873) (1873). // Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshheniya. – Fevral'. – S. 294 – 311. [in Russian]

Review of subject teaching in the Imperial University of Kharkov for 1862-1873 (1873). – Har'kov: Universitetskaja tipografija, – 90 s. [in Russian]

Protocol No.1 of board meeting of the Imperial University of Kharkov, 1866 (1863 – 1873). // Protokoly zasedanij Soveta Imperatorskogo Har'kovskogo universiteta 1866-1867. – H: Tip. u-ta, – # 1-10, 349 s. (s. 30) [in Russian]

Protocol No.2 of board meeting of the Imperial University of Kharkov, 1865 (1863 – 1873). // Protokoly zasedanij Soveta Imperatorskogo Har'kovskogo universiteta 1865-1866. – Н: Тип. u-ta, # 1-10. – 363 s. (s. 7) [in Russian]

Protocol No.2 of board meeting of the Imperial University of Kharkov, 1867 (1863 – 1873). // Protokoly zasedanij Soveta Imperatorskogo Har'kovskogo universiteta 1867-1868. – Н: Тип. u-ta, 1863 – 1873, # 1-10, – 305 s. [in Russian]

Card lists of director, teachers and professors of the Institute – DАChO, f. 1105. – оп. 1, – spr. 185. – ark. 91. [in Russian]

Kharkiv National University named after Karazin V.N. in 200 years (2004). / V.S. Bakirov, V.M. Duxopel'ny'kov, B.P. Zajcev ta in. – Хarkiv: Folio., – 750 s.

Jurchenko L.P. The development of high school pedagogy at Kharkov University (1805-1861). Avtoreferat. – Kiev, 1981. – 26 s. [in Russian]

Татьяна Фарбак

ЛИЧНОСТЬ Н.А. ЛАВРОВСКОГО В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ХАРЬКОВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Актуализируются основные направления управленческой, организационно-педагогической деятельности Н.А. Лавровского в Харьковском императорском университете в период его пребывания на должностях заведующего кафедры педагогики (1852-1862), декана историко-филологического факультета (1862-1874)

Ключевые слова: университет; исследование; речь; профессор; организационно-педагогическая деятельность; русская история и словесность; педагог.

Tetiana Farbak

THE PERSONALITY OF LAVROVSKYI M.O. IN THE EDUCATION SPACE OF KHARKOV UNIVERSITY

Lavrovskiy M.O. – a pedagogue, a scholar, an education reformer of the nineteenth century.

Lavrovskiy's activity at Kharkiv University is mentioned in the works of Bahalii D.I., Halanskyi M.G., Budilovych A.S., Sumtsov M.F.

The articles of Kulish S.M., Dolapchi A.Y., Astakhova V.I., Timchenko A.M., Yurchenko L.P. and others belong to modern research.

This article investigates some areas of management, scientific and educational activities of the scientist in Kharkov Imperial University. We found the fact of the impact of becoming a famous scientist and linguist Potebnia O.A. In his memoirs, namely Lavrovskiy M.O. was the first to propose to read him "Thoughts about the history of the Ruthenian language", a book of Sreznevskiy I.I. that influenced the further research of the scientist. The paper provides information on the public lecture, dedicated to the memory of Shevchenko T.G. Actually Lavrovskiy M.O. was one of three professors (others are Sokal I.P. and Zernin O.P.) who had been already advocated public lectures in memory of Taras Shevchenko in the first anniversary of the death of the Kobzar. The article reveals the scientist's opinion on setting a monument to Karazin V.N. in Kharkov and the information on scientific activities for the improvement of teaching in public schools of Kharkiv school district. Thus, in our view, Lavrovskiy M.O. was a talented and accommodating manager, who took into account and respected the views of his colleagues and students. He was progressive in his thoughts and actions. Besides, he was always being the focus of secondary school teachers and the public.

Key words: university, research, speech, professor, organizational and educational activities, Russian history and literature.

Рецензенти:

Грищенко С.В. – д. пед. н., проф.

Дем'яненко Н.М. – д.пед.н., проф.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2014